

*До разової спеціалізованої вченої ради
ДФ 127.081.2026
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова*

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук, доцента

Борщенко Владлени Валеріївни

на дисертаційну роботу

Кулі Володимира Сергійовича

на тему **«Принцип рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом: зміст та особливості реалізації»**,
подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право», за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Принципи права – це вихідні ідеї, що задають напрям розвитку правової системи будь-якої країни. У системі основоположних принципів велике значення має ідея рівності. Шляхом законодавчого закріплення цього принципу в юридичних актах держава забезпечує рівне становище для кожного в суспільстві. Проблематика принципу рівності в праві не втрачає актуальності, оскільки люди все більше поглиблюються у питання, які стосуються їх прав, обов'язків, становища в суспільстві тощо. Отже, розуміння сутності ідеї рівності завжди буде актуальним, адже стосується найбільш бажаної гарантії для кожної особистості – бути рівним у своїх правах.

Принцип рівності набуває неабиякого значення і в сфері адміністративного права та процесу, адже адміністративне право за останні десятиліття набуло свого розвитку в процедурному і процесуальному правовому регулюванні. Так, в 2005 році був прийнятий Кодекс адміністративного судочинства України, а в 2022 році – Закон України «Про адміністративну процедуру». Кожна частина адміністративного права

(матеріальна, процедурна і процесуальна) має свої особливості реалізації принципу рівності. Зокрема, ст. 8 КАС України закріплює принцип рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом, реалізація якого має свої відмінності та особливості як на загальному адміністративно-процесуальному рівні правового регулювання, так і в залежності від стадій адміністративного процесу.

У зв'язку із цим, тема дисертаційного дослідження В. С. Кулі бачиться актуальною для розвитку адміністративного процесуального законодавства України і своєчасною для вдосконалення теорії адміністративного процесуального права.

Практичне значення дослідження. Дисертація В. С. Кулі має важливе практичне значення, тобто обґрунтовані у дисертаційній роботі авторські висновки та пропозиції можуть бути використані у науково-дослідній сфері, у нормотворчій та правозастосовній діяльності, а також у навчальному процесі. Слід зауважити, що дисертаційне дослідження В. С. Кулі виконане у межах науково-дослідної діяльності, що проводилася на кафедрі адміністративного та господарського права Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Зокрема, зміст дисертаційної роботи повністю відповідає науковому напрямку, визначеному у темі «Дослідження євроінтеграційних шляхів розвитку публічного та приватного права України» (номер державної реєстрації 0123U102371).

Це свідчить про органічну інтеграцію дослідження у загальний контекст наукових розвідок університету та його академічну вмотивованість.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, які сформульовані у дисертації. Дисертаційна робота В. С. Кулі є цілісним, самостійним науковим дослідженням, у якому розглянуто надзвичайно актуальну та водночас складну тематику – зміст та особливості реалізації принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом. Представлені в роботі наукові положення, сформульовані автором висновки та пропозиції вирізняються внутрішньою

логікою, є достатньо переконливими та аргументованими, а також спираються на ґрунтовну базу нормативних актів, судову практику та доктринальні джерела.

Відповідний обсяг і різноманітність використаних джерел забезпечують високий рівень інформативного наповнення дисертації та підтверджують ґрунтовність проведеної наукової роботи. Заявлена в дисертаційній роботі мета, що полягала у розкритті змісту, особливостей правового регулювання та забезпечення практичної реалізації принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом, у розробці нових теоретичних підходів до визначення місця даного принципу в системі принципів адміністративного права та процесу, в системі гарантій адміністративного процесу та системі принципів адміністративного судочинства, а також у вдосконаленні на цій підставі норм адміністративного процесуального законодавства, – реалізована у повному обсязі. Об'єкт і предмет дослідження узгоджені з метою дисертації.

Слід окремо відзначити методологічну базу дослідження, яка вирізняється логічністю та адекватністю поставленим завданням. Автор обґрунтовано використовує поєднання загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, що дозволило йому забезпечити комплексне розкриття поставленої проблематики. Доказом належної наукової апробації здобутих результатів є апробація основних положень роботи на п'яти міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях.

Дисертація вирізняється логічною структурованістю, дотриманням вимог до академічного стилю, послідовністю у викладенні матеріалу. Текст викладено державною мовою, чітко й граматично коректно. Обсяг, стиль і зміст дисертації відповідають вимогам, що висуваються до наукових кваліфікаційних праць такого рівня. Структура дисертаційної роботи включає анотацію, вступ, три розділи, висновки і список використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 262 сторінки, у т. ч. основного тексту – 222 сторінки. Список використаних джерел налічує 241 найменування.

Ознайомлення зі змістом дисертації дозволяє зробити висновок про її високий рівень наукової опрацьованості. Дисертант продемонстрував здатність до ґрунтовного аналізу джерел, належного осмислення складних аспектів проблематики, системного викладу матеріалу, а також сформулював виважені висновки та рекомендації, що відзначаються науковою цінністю.

Наукова новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертаційна робота В. С. Кулі присвячена проблемі визначення змісту та особливостей реалізації принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом. Наукова новизна одержаних результатів проявляється у тому, що дисертація є першим комплексним дослідженням, яке присвячене розкриттю змісту та особливостей реалізації принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом як елементу загальної системи принципів адміністративного права та процесу, системи правових гарантій адміністративного процесу та системи принципів адміністративного судочинства, розвитку загальної теорії адміністративного права та теорії адміністративного процесуального права, які стосуються принципів адміністративного судочинства, а також вдосконаленню на цій підставі норм адміністративного процесуального законодавства.

У межах дослідження дисертант запропонував низку обґрунтованих висновків і конструктивних пропозицій, які становлять наукову та практичну цінність для подальшого розвитку адміністративного процесуального законодавства. На окрему увагу заслуговують положення: щодо аналізу сучасної системи принципів адміністративного права та процесу (з огляду на процес реформування даної публічної галузі права та євроінтеграційні процеси), в якій одним із важливих елементів є принцип рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом; щодо бачення принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом серед правових гарантій адміністративного процесу тощо.

Серед елементів новизни варто відзначити аргументовану позицію автора щодо визначення специфіки реалізації принципу рівності перед законом і судом

в залежності від правового статусу учасників адміністративного процесу, а також щодо розкриття особливостей реалізації принципу рівності перед законом і судом в залежності від структури адміністративного судочинства (процесуальної форми, стадій і етапів провадження).

Заслугує на увагу висновок про те, що у сучасному адміністративному праві України виникли передумови для його поділу на три частини (підгалузі) – матеріальне, процедурне і процесуальне адміністративне право. У зв'язку з цим, наголошено, що принцип рівності по різному проявляє себе в матеріальному, процедурному та процесуальному адміністративному праві. Принцип рівності в матеріальному адміністративному праві має такі особливості: 1) носить загальний характер для таких суб'єктів адміністративного права як приватні особи та публічні службовці; 2) обмежує свавілля суб'єктів владних повноважень, адже розповсюджується на правотворчу та правозастосовну діяльність суб'єктів публічного адміністрування, які повинні у своїй діяльності дотримуватись вимог даного принципу. Принцип рівності в адміністративному процедурному праві має наступні особливості: 1) обмежується сферою процедурного адміністративного провадження та реалізується виключно в процедурних правовідносинах; 2) адресується всім учасникам процедурних правовідносин, але стосується виключно правил участі у адміністративній процедурі учасників провадження (наприклад, для уникнення зловживань процедурними правами). Принцип рівності в адміністративному процесуальному праві характеризується такими особливостями: 1) проявляється в сутності судового контролю за суб'єктами владних повноважень; 2) позначається на взаємовідносинах між учасниками судового процесу; 3) відображається на взаємовідносинах, що виникають між учасниками судового процесу та адміністративним судом (с. 92-93).

Одним із важливих результатів дисертації є те, що здобувач пропонує класифікацію принципу рівності в залежності від виду адміністративно-правових норм (с. 93-94). Так, запропоновано для аналізу системи принципів адміністративного права та визначення в ній принципу рівності перед законом і

судом використовувати три критерії: а) поділ усіх учасників адміністративних правовідносин на приватних осіб і суб'єктів публічного адміністрування; б) поділ адміністративного права на три частини – матеріальну, процедурну і процесуальну; в) розмежування «принципів права» (тобто принципів правового регулювання) та «правових принципів» (тобто принципів, які закріплені в нормах права для належного функціонування інших систем, організацій чи структур, зокрема принципи державної служби, принципи належного врядування і ін.). Ці характерні особливості сучасного адміністративного права, на наше переконання, слід врахувати у розумінні принципу рівності, який поділяється на: 1) принцип рівності перед законом як загальний адміністративно-правовий принцип, який є складовою принципу верховенства права (принцип матеріального адміністративного права); 2) рівності перед законом і суб'єктом публічного адміністрування, який розглядає справу в межах адміністративної процедури (принцип процедурного адміністративного права); 3) рівність учасників адміністративного процесу перед законом і судом, який розглядає публічно-правовий спір в межах адміністративного судочинства (принцип процесуального адміністративного права).

Обґрунтованими є думки здобувача стосовно змісту поняття «адміністративний процес» (с. 147-148). Здобувач серед усього загалу концепцій адміністративного процесу виділяє три основні, які суттєво вплинули як на розвиток науки, так і на розвиток національного законодавства: 1) широку; 2) юрисдикційну; 3) вузьку. Він констатує, що від того, яку концепцію було б взято за основу при розкритті теми дисертації, залежав би зміст дослідження, адже при використанні: а) широкої концепції, довелося б аналізувати особливості забезпечення і реалізації принципу рівності в усіх адміністративних провадженнях (адміністративному судочинстві, провадженні в справах про адміністративні правопорушення, адміністративній процедурі і ін.); б) юрисдикційної концепції, довелося б висвітлювати особливості реалізації принципу рівності в юрисдикційних провадженнях – адміністративному судочинстві та провадженні в справах про адміністративні

правопорушення; в) вузької концепції, можна зосередитись на аналізи особливостей реалізації принципу рівності виключно в межах адміністративного судочинства, що і було зроблено в рецензованій науково-дослідній роботі. На підставі цього, здобувач робить висновок, що адміністративний процес (згідно вузької концепції адміністративного процесу) є послідовною діяльністю адміністративного суду, яка передбачена адміністративним процесуальним законодавством (КАС України) щодо розгляду і вирішення публічно-правових спорів. Він характеризується наступними ознаками: а) являє собою послідовність процесуальних дій, етапів і стадій провадження, які передбачені адміністративним процесуальним законодавством; б) пов'язаний із розглядом і вирішенням публічно-правового спору, який охоплюється предметною юрисдикцією; в) зв'язаний із здійсненням адміністративного правосуддя, тобто розгляд та вирішення справ здійснюється виключно адміністративним судом; г) здійснюється у передбачених КАС України процесуальних формах; г) має свій специфічний набір учасників процесу та наділяє їх адміністративно-процесуальним статусом. Власне цей підхід і було взято за основу під час написання дисертації.

В дисертації міститься багато інших думок, суджень, висновків і пропозицій, які характеризуються науковою новизною і які є важливими для розвитку національного законодавства та теорії адміністративного права і процесу.

Враховуючи наведене, слід визнати, що результати дисертаційного дослідження В. С. Кулі повною мірою відповідають вимогам, що висуваються до наукових праць на здобуття ступеня доктора філософії.

Повнота викладення основних результатів дослідження в наукових публікаціях та апробація положень дисертації. Результати, викладені у дисертації, були належним чином апробовані та відображені в низці наукових публікацій, що відповідає чинним вимогам до оформлення результатів дисертаційного дослідження.

Автором підготовлено десять наукових праць, у яких репрезентовано ключові положення, висновки та наукові ідеї, сформульовані в дисертації. Із них п'ять опубліковано у фахових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України, а ще п'ять – у вигляді тез доповідей у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Положення, що виносяться на захист, були апробовані у ході виступів дисертанта на п'яти всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях. Це свідчить про цілісність, завершеність дослідження та дозволяє стверджувати, що отримані результати пройшли належну апробацію у професійному науковому середовищі.

Дотримання академічної доброчесності. Дисертаційна робота В. С. Кулі пройшла перевірку на академічний плагіат, за результатами якої встановлено високий рівень оригінальності. На підставі ознайомлення зі змістом дисертації, а також результатами перевірки, можна зробити висновок, що у роботі відсутні порушення академічної доброчесності, а всі використані джерела коректно процитовані та належним чином оформлені.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Дисертація В. С. Кулі містить дискусійні положення та висновки, які потребують додаткового обґрунтування чи пояснення з боку здобувача.

1. В підрозділі 3.2 дисертації, який присвячений учасникам судового процесу в контексті реалізації принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом, здобувач, на нашу думку, недостатньо приділяє уваги органам та особам, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб. Тому під час публічного захисту є необхідність відповісти на наступне питання – Як участь органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб, впливає на реалізацію принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом?

2. Стаття 61 КАС України серед інших учасників судового процесу називає помічника судді. В підрозділі 3.2 дисертації здобувач аналізує

учасників адміністративного судочинства в контексті реалізації принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом, втім в роботі недостатньо приділено уваги помічнику судді в контексті реалізації принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом. Тому під час публічного захисту є необхідність відповісти на наступне питання – Як участь помічника судді в адміністративному судочинстві впливає на реалізацію принципу рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом?

Зазначені зауваження мають уточнюючий характер та не зменшують значення й важливість висновків дисертації.

Висновок по рецензованій дисертації.

Дисертаційне дослідження «Принцип рівності усіх учасників адміністративного процесу перед законом і судом: зміст та особливості реалізації» є самостійною, завершеною науково-дослідною роботою, яка за актуальністю, науковою новизною, практичним значенням, обсягом проведених досліджень відповідає вимогам, встановленим чинним законодавством, а її автор – Куля Володимир Сергійович, заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право, за спеціальністю 081 Право.

Рецензент:

доцент кафедри конституційного права та правосуддя
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова,
кандидат юридичних наук

Владлена БОРЩЕНКО

*Підпис к. юрид. н., доцента
Владлени Борщенко заквітцую.
Проректор Т. М. Мухоморова*

